

Naisten työn halventaminen

Anu Suoranta: Halvennettu työ. Pätkätyö ja sukupuoli sopimusyhteiskuntaa edeltävissä työmarkkinäkäytännöissä. Vastapaino 2009, 311 s.

■ Anu Suoranta osallistuu väitöstutkimuksellaan *Halvennettu työ* väkevästi ajankohtaiseen keskusteluun työelämän muutoksista. Tänä päivänä työtä on mahdotonta ajatella normaalina ja säännöllisenä elinikäisenä kokopäiväisenä työnä ja toimeentulona. Erilaiset pätkätyöt ja työaikajoustot ovat mullistaneet käsityksiämme työstä ja työsuhteista. Suoranta haluaa tuoda ajankohtaiseen

keskusteluun historiallista perspektiiviä, jonka avulla hän kyseenalaistaa käsityksiä uudesta sekä tunnistaa ohiteuiksi luultujen ajattelutapojen ja käytäntöjen aktualisoitumista. Hän pyrkii lisäämään ymmärrystämme ”työelämän kollektiiviseen sääntelyyn 2000-luvulla kohdistuneiden muutospaineiden perusteista” tutkimalla 1920- ja 1930-luvun tekstiilialan työnteon sääntelyn ja hallinnan tapoja. Tutkimus osoittaa, miten menneisyydessä tehdyt valinnat ja toimintaa ohjaavat ajatusmuodot ovat läsnä tässä päivässä.

Suorannan tutkijanote on ennakkoluuloton ja rohkea. Hän käyttää hyväkseen analogista lähestymistapaa, aikaloikkia, nykyhetken ja sotien välisen työsuhteiden avaamiseksi. Vaikka analogioissa piilee melkoisia sudenkuoppia, pysyy Suoranta välttämään anakronismin vaarat ja rikkomaan niiden avulla käsityksiä historian jatkuvasta kehityksestä. Analogisten rinnastusten käyttö vaatii tutkijan etiikan huolellista reflektointia ja, kuten Suoranta toteaa, ”erityistä herkkyyttä, jotta ihmiset, teot ja ilmiöt saavat merkityksensä oman aikansa olosuhteiden, arvojen ja käsitysten muodostamassa kontekstissa”. Ongelmaksi muodostuu lähinnä se, että aikakaudesta toiseen siirtymässään Suoranta tulee rakentaneeksi myyttistä kuvaa väliin jäävän ”hyvinvointivaltion kultakauden” työsuhteista.

Kaiken kaikkiaan Suoranta onnistuu hyvin vaativan apuvälineensä käytössä, ja se näkyy erityisesti luovassa käsitteellisessä työssä; tässä hän jatkaa oman tutkimusaiheensa

puiteissa kunniallaasti useiden muiden tutkijoiden työtä. Tutkimuksessa ei tyydytä nykypäivän eikä myöskään sopimusyhteiskunnan käsitteisiin, vaan luodaan kokonaan uusia kategorioita tekstiiliteollisuuden työsuhteiden jäsentämiseksi ja sukupuolenmukaisten käytäntöjen tunnistamiseksi sotien välisen ajan työsuhteista. Yksi keskeisistä tutkimuksen kiteytyksistä on ajatus ”säännöllisen epäsäännöllisestä vajaan katekotiöstä”. Se on eri asia kuin nykyinen ”pätkätyö”, koska huomattava osa tekstiilitehtaiden epäsäännöllistä työtä tehneistä oli kuitenkin pysyvissä työsuhteissa. Tätä on kansainvälisessä kirjallisuudessa kutsuttu myös työntekijöiden ”konservoinniksi” sesonkiluonteisella alalla. Suoranta erottaa laajan empirisen aineistonsa pohjalta neljä työsuhdetyyppiä, pysyvän, lyhyen, säännöllisen epäsäännöllisen ja satunnaisen, jotka tuottavat aikaisempaa selvästi tarkemman kuvan tekstiilialan työnteon järjestämisestä. Olisi kuitenkin toivonut, että näitä tyyppejä olisi tarkasteltu nykyistä konkreettisemmin ja laajemmin ja että ne olisi kytetty myös kysymykseen työntekijöiden toimeentulosta: millä tavalla esimerkiksi säännöllisen epäsäännöllistä tai satunnaista työtä tehneet naistyöntekijät saivat hankituksi elantonsa kun kutomatehdas ei sitä pystynyt tarjoamaan?

Anu Suorannan työn keskeinen ansio on se, että hän tarkastelee systemaattisesti sukupuolenmukaisen työnjaon ja palkkahierarkian tietoista tekemistä ja ylläpitämistä työelämän suhteissa. Hänen tutki-

mustaan hallitsee ”vahvasti työmarkkinoiden ja sukupuolen kytköksen ja niiden historiallisesti sisäistyneiden perustelujen problematisointi katsoen nykyisyydestä maailmansotien väliseen kauteen”. Suorannan tutkimus kohdistuu erityisesti siihen, miten työnantajat ovat hallinneet ja säännelleet työnteon tapoja tekstiiliteollisuudessa. Tutkimuksessa paljastetaan hätkähdyttävällä tavalla niitä prosesseja ja käytäntöjä, joilla tekstiiliteollisuuden naistyöntekijöiden työtä halvennettiin. Tekijä kiinnittää huomiota myös siihen, miten tekstiilityöntekijäin epä säännöllisestä ja matalapalkkaisesta työstä tehtiin yleisesti aliarvostettua laajempien työmarkkinavertailujen kautta.

Suoranta rakentaa tutkimus-tehtävänsä aikaisemman tutkimuksen ankaran kritiikin varaan. Hän katsoo edeltävän tutkimuksen suorastaan ”häivyttäneen” sukupuolen, mikä tuntuu liian ankaralta tuomiolta. Suorannan tulilinjalle joutuu erityisesti ns. taisteleva ay-historia, jonka lähtökohdat aikaisempi akateeminen historian tutkimus on jo osoittanut kestäättömiksi; tätä seikkaa tekijä ei mainitse. Suoranta ei pyri piirtämään tarkkaa kokonaiskuvaa aikaisemman tutkimuksen tuloksista, vaan tyytyy useissa kohdin yleisluonteisiin ja karikatyyrimäisiin luonnehdintoihin, joiden kritiikin varaan hän sitten rakentaa argumentaatiotaan. Tekijä kuvaa aikaisemman tutkimuksen tuloksia monissa kohdin sellaisilla yleisillä passiivilauseilla kuin ”on nähty”, ”on kuitattu”, ”kuin on ollut tapana esittää”, ”on pitkälti rakentunut” jne.,

joiden alle aikaisemmin tutkimuksen moniäänisyys peittyi harmittavalla tavalla. Monessa tapauksessa Suorannan kritisoima näkemys on jo ammuttu alas tai sitä on arvosteltu samoin perustein kuin hän itsekin tekee. Onneksi tämä ei ole koko kuva, sillä Suorannan väitöskirjaan sisältyy myös antoisaa keskustelua muiden tutkijoiden kanssa. Anu Suorannan väitöstutkimus osoittaa kuitenkin, että sukupuolihistorian avulla voidaan tarkentaa huomattavasti vallitsevaa kokonaiskuvaa työmarkkinasuhteiden historiasta ja panna sen yksittäisiä osia aivan uuteen uskoon.

Suoranta keskittyy erityisesti ammattitaidon, sukupuolen ja palkan suhteisiin asettamalla kysymyksen, ”onko naisten alhaisempi palkka ollut väistämätön tulos työntekijän naisuuden arvon määrittelystä”. Hän jopa esittää, että ammattitaito tulisi irrottaa palkkatasosta ja palauttaa se työelämän vallankäytön välineeksi ja osaksi työmarkkinoiden sukupuolitunutta toimintalogiikkaa. Suorannan näkemys tekstiilialan naistyöntekijöiden ammattitaidosta jää jossakin määrin ristiriitaiseksi. Toisaalta hän kiistää käsityksen miehisten alojen korkeammasta ammattitaidosta ja toisaalta antaa sangen lohduttoman kuvan kutojien ammattitaidosta ja työurasta. Olisikin ollut suotavaa, että hän olisi keskittynyt pohtimaan, minkälaisista aineksista tekstiiliteollisuuden eri työntekijäryhmien ammattitaito koostui, minkälaisia tietoja ja taitoja se piti sisällään. Suoranta katsoo, että ikä ja kokemus eivät vaikuttaneet teks-

tiilityöntekijäin ansiotasoon; hän ei myöskään anna kovin suurta merkitystä – vaikka toteaakin asian – esimerkiksi naispuolisten kutojien sisäiselle palkkahierarkialle. Ammattitaidon käsitteen kautta voidaan päästä käsiksi myös tekstiilityöntekijöiden yksilölliseen ja kollektiiviseen itsesäätelyvaraan, jonka Suoranta arvioi lähes olemattomaksi.

Tekstiiliteollisuuden ammattitaidon ja palkkauksen välisen suhteen selvittäminen edellyttää kustannuslaskentaan perustuneen työn osittamisen tutkimista. Siinä oli kyse paljon muustakin kuin ”sukupuolenvaihdoksesta”, miespuolisten työntekijöiden korvaamisesta halvempaan pidetyllä naistyövoimalla. Suoranta käsittelee kiinnostavasti taylorismista innoituksen saaneita tekstiiliteollisuuden mittavia rationalisointihankkeita, joilla työtä muotoiltiin uudella tavalla ja kehitettiin uusia bonuspalkkausjärjestelmiä. Ulkomailta oppia hakeneiden insinöörien katseet etsivät järjestelmällisesti sellaisia tuotantoprosessin kohtia, joissa voitiin tehostaa työtä ja supistaa työntekijöiden harjoittamaa työtahdin säätelyä. Tutkimukseen sisältyy herkullisia kohtia siitä, miten työnantajat tuottivat kielellisesti ”naisten luonnollista palkka-alemmuutta”; tämä olisi hyvin mielenkiintoinen ja tärkeä jatkotutkimuksen aihe.

Tekstiiliteollisuus on sikäli kiinnostava tutkimuskohde, että puuvilla- ja villatehtaiden kartellit olivat harrastaneet palkkakontrollia ja pyrkineet yhtenäistämään jäsenetehtaitensa palkkatasoa jo vuoden 1905 suurlakon jälkeisiltä ajoil-

ta saakka. Palkkakustannusten kontrolli oli yksi kartellin keskeytyksen ehdoista: tarkoituksena oli estää työvoimakustannusten kohoaminen ja tehtaiden keskinäinen kilpailu ammattitaitoisesta työvoimasta. Yksipuolinen ja valtakunnallinen työnantajasääntely tehostui entisestään kun kartellit luovuttivat vuonna 1928 palkkakysymykset Suomen Kutomateollisuuden Työnantajaliiton hoidettavaksi tilanteessa, jossa alan alhainen palkkataso oli joutunut julkiseksi silmätiukaksi yleisesti kiristyneessä työmarkkinatilanteessa. Liiton jäsenetehtaat tekivät keskenään ns. minimipalkkasopimuksen tasoittaakseen koko alan palkkatasoa.

Suoranta käsittelee aikaisempaa tutkimusta järjestelmällisemmin ja laajemmin tekstiilialan ”kollektiivisesti säänneltyä yksilöllistä työsuhdetta” ja sen vaikutuksia alan työmarkkinakäytäntöihin. Sen kautta selitetty, että tekstiilialan työnantajat pyrkivät viimeiseen saakka karttamaan kollektiivista sääntelyä ja varsinkin pariteettisia työehtosopimuksia. Vaikka työehtosopimukset olivat tekstiilialalla lähinnä teoreettinen kysymys, antaa Suoranta kollektiivisopimuksille suuren merkityksen siirtyessään tarkastelemaan yleisemmän aineiston varassa miesten ja naisten samapalkkaisuusideaalia ja palkkaepätasa-arvon kollektiivisen tekemisen historiaa. Hän pystyy osoittamaan aineistostaan paljon sellaisia työehtosopimuksia, joihin on kirjattu sukupuolihierarkiaa tuottavia, ylläpitäviä ja vahvistavia pykälä. Lukijalle tulee vaikutelma, että työehtosopimukset olivat

syypäitä suuriin palkkaeroihin, sukupuolten välisen samapalkkaisuustavoitteen hautaamiseen tai alhaisiin palkkoihin.

Toisaalta Suoranta kirjoittaa useassa kohdassa tutkimuksessaan, että työehtosopimusjärjestelmän hallitsevuutta sotien välisissä työmarkkinasuhteissa on syytä kritisoida. Näin ovat monet tutkijat jo tehneet osoittamalla, että sopimukset olivat pääasiassa paikallisia, lyhytaikaisia, vakiintumattomia ja että ne rajoituivat pääasiassa miesvaltaisille käsityö-, rakennus- ja ulkotyöaloille. He ovat sitoneet ne myös osaksi laajempia työmarkkinakäytäntöjä, kollektiivisia palkkaliikkeitä, työtaisteluita ja erilaisia ”sopimuksetoman tilan” muotoja. Suoranan palkkaepätasa-arvoon keskittynyt tarkastelu olisi terävöitynyt entisestään, jos se olisi liitetty laajemmin työehtosopimusten muuhun sisältöön ja tarkasteltu lähemmin niitä ehtoja ja prosesseja, jotka johtivat sopimusten solmimiseen tai, kuten yleisemmin kävi, sopimusvaateiden hylkäämiseen.

Anu Suoranta on tehnyt metodisesti innovatiivisen tutkimuksen, jonka sivuilla näkyy vahva tutkijaeetos ja ennakkoluuloton tutkijanote. Hän onnistuu analogisen lähestymistavan avulla ensinnäkin nostamaan nykyajasta tärkeitä tutkimuskysymyksiä ja näkökulmia sopimussyhteiskuntaa edeltäviin työsuhteisiin. Toiseksi hän tuo nykykeskusteluun historiallista perspektiiviä ja murentaa stereotyyppisiä käsityksiä ns. tyypillisten työsuhteiden historiasta. Ennen muuta Suoranta tuo sukupuolen lähtemättömästi sotien välisen ajan työ-

markkinahistorian tutkimukseen.

Kari Teräs